

УДК 7.071.2Кор"1904/1907"

Оксана Палій
(Львів)

**ОЛЕКСАНДР КОРОЛЬЧУК – АКТОР:
ПОЧАТОК ТВОРЧОЇ БІОГРАФІЇ
(1904–1907)**

У статті розглянуто особливості акторської індивідуальності Олександра Корольчука, початок його творчої біографії.

Ключові слова: Олександр Корольчук, акторське мистецтво, особистість митця.

Статья раскрывает актерские особенности Александра Корольчука, начало его творческого пути.

Ключевые слова: Александр Корольчук, актерское мастерство, личность художника.

The peculiarities of Oleksandr Korolchuk dramatic individuality, the beginning of his creative biography are considered in the article.

Keywords: Oleksandr Korolchuk, dramatic art, artist personality.

Постать Олександра Корольчука – видатного українського актора, режисера, організатора театральної справи, перекладача, громадського діяча і театального публіциста – сьогодні не окреслена повною мірою. Досі залишається недослідженою артистична творчість цієї видатної особистості.

У запропонованій статті уперше здійснено спробу встановити початок творчої біографії митця. Адже галерея образів Корольчука-актора, навіть незважаючи на короткотривалий життєвий шлях, працю на сценах різних театрів, сформована десятком ролей за творами української та зарубіжної драматургії. До того ж, деяка їх частина являє собою сценічні першопрочитання в історії національної сцени. Отже, на нашу думку, це ще більше підкреслює вагомість значення творчості О. Корольчука як актора. Олександр Іванович належить до постатей, які залишили помітний слід в історії українського театру, відігравши одну із ключових ролей у формуванні національного мистецтва на нових державотворчих та естетичних засадах.

Початок театральних зацікавлень О. Корольчука припадає на 1902–1904 роки – період, коли він працював службовцем у канцелярії Брест-Литовського гарнізону Гродненської губернії, яка в той час входила до складу Російської імперії. На початок 10-х років ХХ ст. припадає послаблення заборони щодо культурної діяльності на території Брест-Литовська [12, с. 111–118] – і в гарнізоні виникає аматорський польсько-український театральний гурток, що складався з офіцерів та службовців. Задля цього було облаштовано одне із просторих складських приміщень біля Хомських воріт безпосередньо на території Брест-Литовської фортеці, яка, власне, і була місцем розташування гарнізону [11, с. 571]. Однак постає надзвичайно важливе питання – коли і за яких обставин О. Корольчук став актором Театру Миколи Садовського у Києві, тобто перейшов на українську професійну сцену?!

Уперше це питання спробував дослідити відомий вітчизняний театрознавець Ю. Бобошко у статті «Біля витоків», присвяченій митцю [4, с. 17–20]. Дослідник зауважив, що в театральному середовищі свого часу була поширена легенда про те, що якимось у Брест-Литовську виступала трупа М. Садовського, і вражений побаченими виставами О. Корольчук всупереч батьківській волі вступив до цього колективу [4, с. 17]. Однак, як слушно зауважує Ю. Бобошко, трупа М. Садовського ніколи не виступала у Брест-Литовську, тому ці відомості – лише гарна театральна легенда. Отже, запитання про точну дату й обставини початку праці актора так і залишилися відкритим.

Навіть у ґрунтовній монографії Василя Василька «Микола Садовський і його театр» знаходимо різні відомості про початок виступів О. Корольчука як професійного актора в Театрі Миколи Садовського, що суперечать одна одній. Так, у параграфі, присвяченому характеристиці другого сезону діяльності українського режисера, автор зазначає, що в той час до театру запрошено цілий ряд молодих талановитих акторів, серед яких був і О. Корольчук [5, с. 48]. Проте в підрозділі «Чоловічий персонал», де В. Василько подає коротку професійну анотацію на кожного артиста, ми знаходимо таку інформацію про О. Корольчука: «Один з видатних учнів Садовського. Працював у театрі з дня заснування до 1920 р. Мав хороші зовнішні та внутрішні дані: високий зріст, розвинену міміку, пластичну виразність, хороший голос, музичний слух, до того ж вмів добре танцювати» [5, с. 191]. Отже, навіть на сторінках одного дослідження наявні різні твердження щодо точки відліку шляху актора на професійну сцену. У розділі «Театр Садовського в Києві (1907–1920)», що вміщений у колективній монографії «Український драматичний театр. Нариси історії. Дожовтневий період», В. Василько подав ту ж саму інформацію, лише у більш реферованому, ущільненому вигляді [6, с. 361–384].

Нам також не вдалося знайти жодної інформації про початок акторської праці О. Корольчука на сцені Театру Миколи Садовського в сучасній колективній монографії «Історія українського театру (1900–1945)» [8, с. 64–115]. Тому, спираючись на матеріали фондів збірок Національного історичного архіву Білорусі та Білоруського державного архіву-музею літератури і мистецтва і тогочасну київську періодику, ми спробуємо самостійно встановити дату початку акторської діяльності митця.

Справді, як слушно зауважив Ю. Бобошко, трупа М. Садовського ніколи не виступала у Брест-Литовську. Проте у ґрунтовній праці Ю. Меженка «Матеріали до історії українського дореволюційного театру. Розділ 1. Облік українських труп» зазначено, що в січні 1907 року у згаданому місті виступав колектив І. Сагатовського [10, с. 466], а у вересні-жовтні того ж року в Пінську (містечко неподалік Бреста, нині – Брестська область Білорусі) трупа М. Садовського запропонувала на розсуд місцевої публіки свої спектаклі [10, с. 447].

На нашу думку, інформація, що має місце у праці Ю. Меженка, потребує деяких уточнень. Як простежуємо з анонсів тогочасної преси Брест-Литовська, зокрема з часопису «Брест-Литовський листок», трупа І. Сагатовського виступала в місті над Західним Бугом не в січні, а в липні 1907 року; до того ж, це відбулося на сцені того ж таки аматорського українсько-польського театру Брест-Литовського гарнізону. Ці дані також підтверджує афіша спектаклю «Наталка Полтавка» І. Котляревського (зіграна трупою І. Сагатовського), яка зберігається в Білоруському державному архіві-музеї літератури і мистецтва. Кошти від вистави пішли на підтримку місцевої української народної школи [2].

Варто зауважити, що на 1907 рік невідповідно прийшлися виступи українських труп Сагатовського і Садовського на території Брест-Литовська і його околиць. Саме в цей час було скасовано понад сторічну заборону будь-якої культурно-просвітницької діяльності – дозволили проведення театральних спектаклів, музичних концертів, функціонування українських шкіл тощо. Очевидно, саме тому, розуміючи виняткову важливість моменту, І. Сагатовський спрямував кошти від спектаклю на користь нововідкритої української школи у Брест-Литовську.

Виступаючи на території цього міста упродовж червня-липня 1907 року, мандрівна українська трупа Сагатовського виконала важливу культурницьку місію, яка сприяла національній самоідентифікації місцевого населення. Проте ці виступи були економічно невивідними через відсутність у краї спеціально облаштованого приміщення. Ті будівлі, у яких доводилося виступати драматичним колективам, могли вмістити надто малу кількість глядачів, а отже прибутки від спектаклів були мізерними. Зрештою, більшість білоруських дослідників діяльності театру на території Брест-Литовська (зокрема, А. Нефед [7] та Г. Кісельов [9]) відзначає, що основною перешкодою на шляху

розвитку сценічного мистецтва в місті була відсутність театрального чи будь-якого іншого придатного приміщення.

Таким чином, зовсім не дивно, що однією з будівель, де доводилося виступати трупі І. Сагатовського, було приміщення, де діяв українсько-польський аматорський гурток – саме на території Брест-Литовської фортеці. Як відомо, корифеї українського класичного театру часто залучали місцевих аматорів для масових сцен у своїх спектаклях, тож припускаємо, що в такий спосіб відбулося знайомство молодого талановитого актора-любителя О. Корольчука із професійним артистом, антрепренером І. Сагатовським. Саме він дав цінні рекомендації митцю-початківцю до знайомства останнього з М. Садовським, який через декілька тижнів розпочав свої виступи в Пінську (поблизу Брест-Литовська). Станом на 1907 рік у пресі вже широко анонсували відкриття в Києві першого стаціонарного українського театру, і досвідчений І. Сагатовський усвідомлював, що початківцю (яким був на той час О. Корольчук) сцена подарує набагато більше професійних можливостей для реалізації таланту, аніж мандрівний колектив. Театральний діяч не помилився – незабаром О. Корольчук став одним з улюблених учнів М. Садовського.

Однак повернімося до постаті І. Сагатовського. Аби мати можливість продовжити театральну діяльність у Мінську, керманіч трупи змушений був надіслати до місцевого генерал-губернатора Ерделлі прохання про надання йому фінансової субсидії. І справді, вже 24 серпня 1907 року мінський чиновник виділив «для Івана Сагатовського, для антрепринера малорусской труппы асигновку на 200 рублей» [1, арк. 215].

Як відомо, трупа Садовського в Пінську виступала у вересні-жовтні 1907 року, але через матеріальну скруту, також спричинену відсутністю театрального приміщення, змушена була швидко покинути містечко. Очевидно, саме тоді до колективу приєднався початківець О. Корольчук. Його дебютом як професійного артиста була маленька епізодична роль Акили Акиловича у виставі «Суєта» І. Карпенка-Карого, яку трупа М. Садовського зіграла в Полтаві 1907 року [13, с. 4]. Власне, збереглася згадка про цей спектакль як дуже успішний, такий, що відзначався передусім завершеним акторським ансамблем. Проте акцент був на тому, що українське суспільство покладає великі надії на цей театральний колектив у царині розбудови національного сценічного мистецтва [3, с. 156]. У редакційній замітці в газеті «Рада» було вперше (у друкованій пресі) згадано ім'я О. Корольчука у штаті трупи М. Садовського у зв'язку з виставою «Суєта» І. Карпенка-Карого. Відомості, наведені в цьому часописі, підтверджують також матеріали з праці Ю. Меженка [10, с. 448].

Творчий діапазон ролей Олександра Івановича в національній драматургії досить широкий та різноманітний. Його акторські образи варто типологічно поділити на декілька груп, спираючись на матеріали тогочасної преси, епістолярій митця, мемуарну літературу.

На нашу думку, перша група – це ампула героя: Остап («Тарас Бульба» М. Гоґоля у переробці М. Старицького), Недобитий («Невольник» М. Кропивницького), Богдан Хмельницький («Богдан Хмельницький» М. Старицького), Гнат Голий («Сава Чалий» І. Карпенка-Карого), Старшина («Бурлака» І. Карпенка-Карого), Кармелюк («Розбійник Кармелюк» Л. Старицької-Черняхівської), Іван Сірко («Гетьман Дорошенко» Л. Старицької-Черняхівської).

До другої групи відносимо ролі актора в національній драматургії: Гнат («Назар Стодоля» Т. Шевченка), Степан («Жидівка-вихрестка» І. Тогобочного), Максим Тихончук («Помста гуцула» К. Підвисоцького), Володимир Петрович («Доки сонце зійде – роса очі виїсть» М. Кропивницького), Омелько («Безталанна» І. Карпенка-Карого), Акила Акилович та Михайло («Суєта» І. Карпенка-Карого), Григір («Брат на брата» Д. Гріцинського), Михайло Гурман («Украдене щастя» І. Франка), Микола («Земля» С. Черкасенка), Юрко («Казка старого млина» С. Черкасенка).

До третьої групи ролей у сценічній практиці Олександра Івановича належать, на нашу думку, характерні комедійні образи. Кількісно вони становлять найбільшу су-

купність з усього доробку митця на сцені Театру Миколи Садовського у Києві. Отже, сюди ми відносимо такі комедійні ролі О. Корольчука, як-от: Селім-ага («Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського), Микола («Наталка Полтавка» І. Котляревського), Кандзюба («Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка), Скакун («Пошились у дурні» М. Кропивницького), Гавенда («Паливода XVIII століття» І. Карпенка-Карого), Гетьман («На бідного Макара» А. Володського), сотник Козубенко («Чарівниця» Юльченко-Здановської), Земляника і Тяпкін-Ляпкін («Ревізор» М. Гоголя), Купріян («Страшна помста» М. Старицького, за М. Гоголем), Хорунжий («Вій» С. Черкасенка, за М. Гоголем), Стамескін («Gaudeamus» В. Андреева), Храпко («Крути та не перекручай» М. Старицького).

До четвертої групи відносимо ролі у так званій національній модерній драматургії. Хоча кількісно творчий доробок таких образів О. Корольчука нечисельний, однак він є важливою складовою у формуванні його мистецького світогляду, а отже і подальшої діяльності як режисера, керманіча театральних колективів, педагога, перекладача. Отже, творча спадщина О. Корольчука в національній модерній драматургії на сцені Театру Миколи Садовського у Києві складається з таких ролей: Чуй-Чуєнко та Роман Возій («Натусь» В. Винниченка), Степан Макарович («Молода кров» В. Винниченка), Іван Стратонович («Брехня» В. Винниченка), Пабло де Альварес («Камінний господар» Лесі Українки).

Прикметно, що вже будучи керманічем, режисером і актором Театру імені Марії Заньковецької, митець здійснив постановку майже двох третин усієї драматургії В. Винниченка на цій сцені. Так само й історіософська драматургія Лесі Українки займала чільне місце в репертуарній афіші заньківчан. Тобто на прикладі подальшої творчої діяльності О. Корольчука простежуємо важливе професійне та світоглядне значення цих вистав для виховання національної модерної акторської школи в Україні.

Акторський доробок О. Корольчука, зокрема артистичні образи у національних сценічних прочитаннях історичної драми, охоплює такі найдраматичніші моменти українського державотворення, як-от: Хмельниччина, доба Руїни, боротьба із польською шляхтою та кримським ханством. У його виконанні на сцені поставали образи Богдана Хмельницького, Івана Сірка, Кармелюка, Гната Голого та ін., адже після послаблення Емського указу та Валуєвського циркуляру стали можливими не лише окремі постановки українською мовою, а й діяльність українського театру.

Таким чином, для бездержавної нації український кін для найширших верств став можливістю осмислити самих себе, свою історію не через призму бачення інших народів, а також був трибуною, дискусійним майданчиком для формування національно свідомого громадянства. Творчий доробок О. Корольчука може бути доповнений у подальшому розгортанні досліджень про діяльність театру М. Садовського.

Представлена розвідка не претендує на вичерпність теми, а є, скоріше, першим кроком до осмислення акторської творчості Олександра Корольчука. Сьогодні, коли відбуваються процеси переосмислення майбутнього України на нових національно-орієнтованих засадах, назріла гостра потреба всебічного комплексного вивчення творчої спадщини тих особистостей, чиї імена пов'язані із формуванням національного театального мистецтва і чия діяльність сприяла утвердженню в українського глядача почуття окремішності національної ментальності в рамках єдиного європейського культурного простору.

1. Национальный государственный исторический архив Республики Беларусь. Минск. Ассигновка Минского генерал-губернатора Ерделли антрепренеру малороссийской труппы Ивану Сагаатовскому, ф. 295, оп. 1, д. 3403, л. 215.
2. Центральний державний архів літератури і мистецтв Республіки Білорусь. Мінськ. Афіша театральної вечиринки (спектаклю) на користь української школи у Брест-Литовську (1907 р.), інв. № 2910-00Ч.9, афіша № 30.

3. Антонович Д. Триста років українського театру 1619–1919 / Дмитро Антонович. – Львів : Літопис, 2001.
4. Бобошко Ю. Біля витоків / Юрій Бобошко // Український театр. – 1984. – № 6. – С. 17–20.
5. Василько В. Микола Садовський і його театр / Василько [Миляєв] Василь. – Київ : Державне вид-во образотворчого мистецтва та музичної літератури, 1962. – 196 с.
6. Василько В. Театр Садовського в Києві (1906–1920) / Василько [Миляєв] Василь // Український драматичний театр. Нариси історії : у 2 т. – Київ : Наукова думка, 1957. – Т. 1. Дожовтневий період. – С. 361–384.
7. Гісторыя беларускага тэатра. «Ад вытокаў до кастрычніка 1917» : в 3 т. / за ред. У. Няфёда. – Мінск, 1971. – Т. 1. – С. 258–342.
8. Діяльність першого стаціонарного театру Миколи Садовського / [Барабан Л., Кравчук П., Веселовська Г., Станішевський Ю.] // Історія українського театру (1900–1945). – Київ, 2009. – Т. 2. – С. 64–115.
9. Кісялёў Г. Пачынальнікі: 3 гісторыка-літаратурных матэрыялоў XIX века. – Мінск, 1977. – 118 с.
10. Меженко Ю. Матеріали до історії українського дореволюційного театру. Розділ 1. Облік українських труп / Юрій Меженко [Іванов] ; упоряд. та післямова Р. Пилипчука // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Праці Театрознавчої комісії. – Львів, 2007. – Т. 254. – С. 426–464.
11. Палій О. Корольчук Олександр Іванович / Оксана Палій // Енциклопедія сучасної України : у 30 т. / за ред. І. М. Дзюби [та ін.] ; НАН України ; НТШ ; Координаційне бюро енциклопедії сучасної України НАН України. – Київ, 2014. – Т. 14 : Кол–Кос. – С. 571.
12. Палій К. Белорусско-украинские театральные связи в оценке украинских театроведов: к истории вопроса (2-я пол. XX в.) / Ксения Палій // Вопросы искусствознания, этнографии и фольклора им. К. Крапивы НАН Республики Беларусь. – Мінск, 2016. – Вып. 21. – С. 111–118.
13. Хроніка. Театр і Музика // Рада. – Київ, 1907. – 6 листоп. (№ 254). – С. 4.

SUMMARY

The activities of Oleksandr Korolchuk in the 1910s in Kyiv where he has started his actor work as a director and sculptor within complicated historical, social and political processes are described in the article. Unknown scientific materials and also uncertain periodical sources which give the opportunity to analyze artistic phenomena and trends of the past within modern positions, the initial creation stage and life of Oleksandr Korolchuk as a dramatic theatre actor in 1910s–1920s are introduced into the circulation in the given work.

The initial stage of creation as an actor brilliantly showing himself in the early XXth century has been insufficiently described in the scientific literature because of the ideological censorship during the Soviet period. That's why it is reasonable to investigate his works as a producer and later as a sculptor according to the chronological principle. Owing to his talent as an organizer, director Oleksandr Korolchuk has become one of the central epoch-making figures of Ukrainian theatre culture in the 1910s–1920s already.

Ukrainian theatre has always been a life giving artistic centre uniting social and cultural forces in the former Russian Empire. The plays changing into the artistic performances helped Ukrainians to revive national self-consciousness and feel themselves as a community with the future.

There are not so many names in the foreign theatrical history that are famous nowadays and will be known in the future. The name of Oleksandr Korolchuk undoubtedly belongs to them.

Keywords: Oleksandr Korolchuk, dramatic art, artist personality.